

درآمدی به روایت‌شناسی

رولان بارت، تزوتان تودوروف، جرالد پرینس

ترجمه

هوشنگ رهنما

انتشارات هرمس

انتشارات هرمس

تهران، خیابان ولی عصر، بالاتر از میدان ونک، شماره ۲۴۹۳ - تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴
مجموعه ادب و فکر - زبان و ادبیات ۶۱

درآمدی به روایت‌شناسی
رولان بارت، تزوتان تودوروف، جرال د پرنس
ترجمه هوشنگ رهنما
طرح جلد: واحد گرافیک هرمس
چاپ اول: ۱۳۹۴
تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: چاپخانه انتشارات سروش
همه حقوق محفوظ است.

سرشناسه:	رهنما، هوشنگ، ۱۳۲۳ - گردآورنده و مترجم
عنوان و نام پدیدآور:	درآمدی به روایت‌شناسی، رولان بارت، تزوتان تودوروف، جرال د پرنس / [گردآوری و ترجمه هوشنگ رهنما]
مشخصات نشر:	تهران: هرمس، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۵۵ + ۱۵۲ ص.
شابک:	978-964-363-296-0
وضعیت فهرست‌نویسی:	فهرست‌نویسی قبلی
یادداشت:	کتاب حاضر ترجمه مقالاتی از کتاب 'Narratology' نوشته جرال د پرنس و 'The semiotic challenge' نوشته رولان بارت و 'Introduction to poetics, trans'
یادداشت:	نوشته تزوتان تودوروف می‌باشد.
موضوع:	فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فنی
موضوع:	روایت‌گری
موضوع:	معنی‌شناسی
شناسه افزوده:	تودوروف، تزوتان، ۱۹۳۹ - م. Todorov, Tzvetan
شناسه افزوده:	پرنس، جرال د، ۱۹۴۲ - م. Prince, Gerald
شناسه افزوده:	بارت، رولان، ۱۹۸۰-۱۹۱۵ م. Barthes, Roland
ردیفی کنگره:	۱۳۸۴ ۹۴۳/۲۱۲ PN
ردیفی دیویی:	۸۰۸/۳
شماره کتابشناسی ملی:	۸۴-۳۵۴۲۶ م

فهرست

هفت	بیشگفتار مترجم
۱	۱. روایت‌شناسی / جerald پرنس
۱۷	۲. درآمدی بر تحلیل ساختاری روایتها / رولان بارت
۲۲	۱. زبان روایت
۲۲	۱-۱. فراتر از جمله
۲۵	۲-۱. سطح‌های معنا
۲۸	۲. کارکردها
۲۸	۱-۲. تشخیص واحدها
۳۱	۲-۲. گروه‌های (classes) واحدها
۳۸	۳-۲. نحو کارکردها
۴۵	۳. کنش‌ها
۴۵	۱-۳. درباره پایگاه ساختاری شخصتها
۴۸	۲-۳. مسئله فاعل / سوژه
۵۰	۴. عمل روایت
۵۰	۱-۴. ارتباط روایی
۵۵	۲-۴. موقعیت روایی
۵۸	۵. نظام روایت
۵۸	۱-۵. تحریف و گسترش
۶۲	۲-۵. تقلید و معنا

۷۵		۳. تحلیل متن ادبی / تزوتان تودوروف
۷۷		۱. درآمد: جنبه معناشناختی
۸۷		۲. گونه‌های کاربردی گفتمان
۹۶		۳. جنبه کلامی: وجه، زمان
۱۰۴		۴. جنبه کلامی: زاویه دید، لحن متن
۱۱۵		۵. جنبه نحوی: ساختارهای متن
۱۱۶		۵-۱. ترتیب منطقی و زمانی روایت
۱۲۳		۵-۲. ترتیب مکانی روایت
۱۲۵		۶. جنبه نحوی: نحو روایت
۱۳۴		۷. جنبه نحوی: مشخص کردن‌ها و واکنش‌ها
۱۴۱		یادداشتهای کتاب‌شناختی
۱۴۹		نمایه

پیشگفتار مترجم

خاستگاه تحلیل ساختاری روایت، به سخن رولان بارت: «اگر نه مبهم، دست کم غیر قطعی است.» بارت سپس می افزاید که اگر خاستگاه تحلیل ساختاری روایت را تا بوئیقا و رمسوریکای ارسطو پی جویی کنیم، این شاخه مطالعاتی تاریخچه ای بسیار طولانی دارد، و اگر خاستگاه آن را به فرمالیست های روس نسبت دهیم، تاریخچه ای نزدیکتر به ما، ۱۱۱ در واقع، آنچه که امروزه بدین نام یا با عنوان جدیدتر «روایت شناسی» می شناسیم عملاً با انتشار کتاب ریخت شناسی قصه های پریان اثر ولادیمیر پراپ، فولکلوریست روس، در ۱۹۲۸ آغاز شده و گسترش نظری و عملی آن در عرصه پژوهشهای مغرب زمین تاکنون بسیار چشمگیر بوده است؛ جرالدر پریس در پیش درآمد کتاب حاضر گزارش فشرده ای از این روند به دست داده است.

در ایران نیز که پیشینه تحلیل ساختاری روایت نه قدمت چند هزار ساله دارد (عصر ارسطو) و نه حتی قدمت چند ده ساله (عصر پراپ)، مقدر چنین بوده است که آشنایی جویندگان دانش با این حوزه پژوهشی از رهگذر همان اثر دوران ساز پراپ یعنی ریخت شناسی قصه های پریان (۱۳) با ترجمه دکتر فریدون بدره ای آغاز شود. دکتر بدره ای به دنبال این اثر دومین نوشته مهم پراپ یعنی ریشه های تاریخی قصه های پریان را نیز ترجمه کرد و در دسترس خوانندگان قرار داد. [۴] در این کتاب ترجمه نقد کلود لوی-استراوس بر اثر پیشین پراپ و پاسخ وی نیز آمده است که هر دو اثر از نظر آشنایی با تاریخ تطور مباحث نظری مرتبط با روایت شناسی از اهمیت ویژه ای برخوردارند.

از آن تاریخ تاکنون چند اثر دیگر نیز به مجموعه کتابهای ترجمه شده در این حوزه افزوده شده است. ۱۵۱

بدین ترتیب، روایت‌شناسی در ایران دانشی نوپاست، بسیار نوپا تر از رواج آن در بسیاری از دیگر جوامع جهان. از این رو، انتظار پیدایی پژوهشگرانی بومی که در آینده نزدیک بتوانند با دستاوردهای خود بر پیکره نظری و یا حتی عملی این دانش بیفزایند فرسنگها از واقعیت به دور است. عمرها باید که تا... پس بدین قیاس، ضرورت ترجمه آثار زیربنایی در این زمینه بیش از پیش احساس می‌شود. شکل‌گیری کتاب حاضر نیز ریشه در همان احساس ضرورت داشته است، و گزینش فصلهای آن تا جایی که ممکن بوده با توجه به اهمیت کلیدی محتوای آنها صورت گرفته است. چه هر سه شخصیتی که فصلی از نوشته‌هایشان در این مجموعه آمده به نوبه خود در تکوین و تحول نظریه روایت‌شناسی نقش بنیادی داشته‌اند.

جرالد پرنس (۱۹۴۱-) از چهره‌های شاخص نقد ادبی مغرب زمین است. با این حال در میان پژوهشگران ایرانی چندان شناخته شده نیست یا دست کم بسیار کمتر از دیگران، به ویژه رولان بارت و تزوتان تودوروف مطرح بوده است. پرنس استاد زبانهای لاتینی و ادبیات فرانسه در دانشگاه پنسیلوانیا، فیلادلفیا (امریکا) است و مهمترین اثرش فرهنگ روایت‌شناسی است. ۶۱ ظاهراً تاکنون اثر مستقلی از او به فارسی ترجمه نشده است. متن انگلیسی مقاله «روایت‌شناسی» او از منبع زیر برگرفته شده است:

Gerald Prince, "Narratology", in *The Johns Hopkins Guide to Literary Theory and Criticism*, ed. M. Gordon and M. Kreithwirth (Johns Hopkins University Press, 1997), Internet Edition.

رولان بارت (۱۹۸۰-۱۹۱۵)، نظریه پرداز و ناقد ادبی فرانسوی، برای خوانندگان آثار مرتبط با ادبیات جدید، نقد عکاسی، فیلم، موسیقی و نقد ادبی نیاز به معرفی ندارد. تاکنون چند کتاب و چندین مقاله از وی

به فارسی ترجمه شده است. زبان نوشته‌های بارت به گفته جفری هارتمن «فتی است بی آنکه ثقیل باشد، و حرفه‌ای است بی آنکه از تفتن به دور افتد. نثر دقیق و در عین حال روان او بارقه‌های فکری شخصی و مفاهیم نظام‌مندش را در کفه‌های برابر فراروی خواننده می‌گذارد». [۷] فصل «درآمدی بر تحلیل ساختاری روایتها» یک بار در کتاب انگاره، موسیقی، متن توسط استفن هیث به انگلیسی ترجمه شده (۱۸)، و بار دیگر در چالش نشانه‌شناختی توسط ریچارد هوارد. ترجمه حاضر از متن ترجمه انگلیسی کتاب اخیر فراهم آمده و در عین حال در مواردی با ترجمه پیشین نیز سنجیده شده است:

Roland Barthe, *The Semiotic Challenge*, trans. Richard Howard (Berkeley-Los Angeles, university of California Press, 1994) pp. 95-135.

تزو تان تودوروف (۱۹۳۹-) نظریه پرداز، نشانه‌شناس و ناقد ادبی بلغاری الاصل، نیز مانند بارت در ایران نامی آشناست. او تحصیلات خود را در صوفیه و پاریس به انجام رسانده و از ۱۹۶۳ در پاریس زندگی می‌کند و در حال حاضر رئیس مرکز تحقیقات هنر و زبان در مرکز ملی پژوهشهای علمی فرانسه است. تاکنون کتاب مستقلی در حوزه روایت‌شناسی از تودوروف به فارسی ترجمه نشده است. [۹] فصل «تحلیل متن ادبی» از کتاب زیر برگردانده شده است:

Tzvetan Todorov, *Introduction to Poetics*, trans. Richard Howard (Minneapolis, university of Minnesota Press, 1981) pp. 13-58.

کمبود اصطلاحات فارسی در این زمینه مانند اغلب حوزه‌های دانش سخت بارز است، و این کمبود به ویژه زمانی بیشتر احساس می‌شود که مترجمی دست به ترجمه یکی از متنهای مربوطه می‌زند (همچنان که دکتر شهبان نیز در مقدمه خود بر ترجمه‌اش از نظریه‌های روایت بدان

اشاره کرده است). در مواردی نیز که اصطلاحهای برابر یافت می‌شود، کاربرد آنها در متنهای ترجمه شده با چنان تشبیه و تنوعی دست به گریبان است که کار فهم یکدست از همه متنها را دشوار می‌کند. البته باید در نظر داشت که این شرایط تنها ویژه حوزه ایرانی نقد ادبی نیست. پنجاه سال پیش نورثراپ فرای نیز از وضعیت همانندی در نقد ادبی مغرب زمین انگلیسی زبان شکایت داشته است. [۱۰]

نگارنده در ترجمه حاضر کوشیده‌ام که زبان ساده و به معنای دقیق کلمه بی‌پیرایه متنهای مبدأ را در زبان مقصد حفظ کنم، از کاربرد اصطلاحهای کم‌رواج بهره‌مزم [۱۱]، و مهم‌تر آنکه عرصه ترجمه فارسی متن نظری را از سره‌نویسی‌های مغل، واژه‌سازی‌های غیرضروری، و خودنمایی‌ها و بازیهای زبانی دور نگاه دارم، وضعیتی که مبتلابه شماری از متنهای تألیف و ترجمه در نقد ادبی ایران است و باز بر مشکل خواننده در درک و فهم معنا و محتوای آنچه می‌خواند صدچندان می‌افزاید. البته این نیز از مواردی است که منحصر به شرایط بومی این سرزمین نیست و همانند آن در نقد ادبی غربی وجود داشته و هنوز بیش و کم وجود دارد، و فرای در جای دیگری از ابتدای ناقدان بدان بیماری نالیده است. [۱۲]

در پایان کتاب فهرست مفصلی از منابع مهم روایت‌شناسی افزوده شده تا خوانندگان در صورت نیاز و توانایی دسترسی از آن نوشته‌ها نیز بهره‌مند گردند.

از سرکار خانم شیما عالی که متن ترجمه مرا ویراستند و برخی از لغزشهای آن را یادآور شدند و رساترش ساختند صمیمانه سپاسگزارم. با این همه، اگر خطایی در ترجمه دیده می‌شود، به قول حافظ، "گناه من است."

هوشنگ رهنما

مرداد ۱۳۹۲